



УДК 376.331.23:159.922.73

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4\(22\)-1091-1100](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4(22)-1091-1100)

**Чекан Оксана Іванівна** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та спеціальної освіти, Мукачівський державний університет, вчитель-логопед логопедичного пункту управління освіти, культури, молоді та спорту виконавчого комітету Мукачівської міської ради, <https://orcid.org/0000-0002-3480-6366>

## ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

**Анотація.** Стаття «Психологічні засади розвитку мовлення дітей дошкільного віку» досліджує ключові аспекти формування мовленнєвих навичок у дітей дошкільного віку. Автор розглядає вплив фізіологічних, психологічних, соціальних та культурних факторів на розвиток мовлення дошкільників. У статті детально аналізуються висновки відомих психологів, таких як Ж. Піаже, В. Штерн і Ф. де Соссюр, щодо процесу формування мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку. Розкривається значення етапів розвитку мовлення та виявляються основні механізми, що лежать в основі цього процесу. Надається огляд сучасних досліджень у цій області та висвітлюються перспективи подальших досліджень. Автор досліджує вплив різноманітних чинників, таких як фізіологічні особливості, психологічні та соціокультурні впливи, на процес розвитку мовлення. Окрім того, у статті надається огляд сучасних досліджень у галузі розвитку мовлення дошкільників та розглядаються перспективи подальших досліджень. Зрозуміння цих аспектів важливо не лише для психологів та педагогів, але й для батьків, щоб забезпечити належну підтримку та стимулювання мовленнєвого розвитку у дітей дошкільного віку. Стаття сприяє поглибленню розуміння цього процесу та розробці ефективних освітніх та виховних практик для підтримки розвитку мовлення у дітей дошкільного віку. Показано, що розвиток мовлення включає в себе не лише фізіологічні та психологічні аспекти, але й взаємодію з соціальним середовищем та культурним контекстом. Важливо враховувати, що мовленнєва діяльність дитини дошкільного віку є активним процесом, який відбувається через інтеракцію з навколишнім світом. Стаття спрямована на психологів, педагогів та батьків, які цікавляться питанням розвитку мовлення у дітей дошкільного віку, бажають більш глибоко зрозуміти цей процес для покращення освітніх та виховних практик. Дослідження цієї теми не лише розкриває загальні закономірності



розвитку мовлення, але й надає підґрунтя для розробки ефективних методик та програм розвитку мовлення у дошкільному віці, сприяючи гармонійному розвитку особистості дитини дошкільного віку.

**Ключові слова:** мовлення, діти дошкільного віку, розвиток, психологія, мовна компетенція, психолінгвістика, Ж. Піаже, В. Штерн, Ф. де Сосюр, соціальні та культурні впливи, етапи розвитку мовлення.

**Chekan Oksana Ivanivna** candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor the Department of Preschool and Special Education, Mukachevo State University, <https://orcid.org/0000-0002-3480-6366>

## **PSYCHOLOGICAL PRINCIPLES OF SPEECH DEVELOPMENT IN PRESCHOOL CHILDREN**

**Abstract.** The article «Psychological Foundations of Preschool Children's Speech Development» explores key aspects of forming language skills in preschool-aged children. The author examines the influence of physiological, psychological, social, and cultural factors on the development of preschoolers' speech. The article meticulously analyzes conclusions drawn by prominent psychologists such as Jean Piaget, Wolfgang Stern, and Ferdinand de Saussure regarding the process of forming language competence in preschool-aged children. It elucidates the significance of language development stages and identifies the fundamental mechanisms underlying this process. The article provides an overview of contemporary research in this field and highlights prospects for further investigation. The author investigates the impact of various factors, including physiological peculiarities, psychological factors, and socio-cultural influences, on the process of language development. Additionally, contemporary research in the domain of preschoolers' language development is surveyed, and future research directions are discussed. Understanding these aspects is crucial not only for psychologists and educators but also for parents aiming to provide adequate support and stimulation for language development in preschool-aged children. The article contributes to a deeper understanding of this process and the development of effective educational practices to support language development in preschoolers. It is demonstrated that language development encompasses not only physiological and psychological aspects but also interaction with the social environment and cultural context. It is essential to recognize that preschoolers' language activities involve an active process facilitated through interaction with the surrounding world. The article targets psychologists, educators, and parents interested in the subject of language development in preschool-aged children, aiming for a deeper comprehension of this process to enhance educational and parenting practices. Research in this area not only unveils general patterns of language



development but also provides a foundation for designing effective methodologies and programs for language development in preschoolers, fostering the harmonious development of a child's personality.

**Keywords:** language, preschool children, development, psychology, language competence, psycholinguistics, Jean Piaget, Vygotsky, Ferdinand de Saussure, social and cultural influences, stages of language development.

**Постановка проблеми.** Мовленнєвий розвиток дитини, так само як і інші психічні процеси особистості, визначається її психологічними особливостями. Від цих особливостей залежать швидкість та характер розвитку мовлення у дитини, а також можливі порушення цього процесу.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Психологи, такі як Л. Виготський, С. Рубінштейн, О. Запорожець, Г. Костюк, Л. Калмикова, Т. Піроженко, І. Синиця та інші, досліджують психологічні аспекти формування та розвитку мовлення дитини. Вони вказують на те, що мовлення як психологічний процес в значній мірі визначається майстерністю мовця у володінні конкретною мовою. Отже, мова і мовлення мають взаємозв'язок. Поняття "мова" і "мовлення" отримали психологічну характеристику як у класичній психології (Б. Баєв, А. Богуш, Л. Виготський, С. Рубінштейн, О. Потєбня, Г. Костюк, І. Синиця, Ж. Піаже, Ф. де Соссюр, Д. і Р. Кац, В. Штерн та інші), так і в сучасній та дитячій психології (Л. Калмикова, В. Котирло, Н. Харченко, Т. Піроженко та інші).

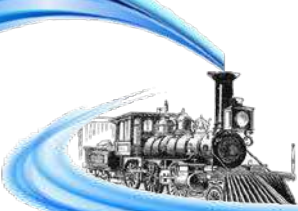
**Мета статті** – дослідження психологічних засад розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

**Виклад основного матеріалу.** Видатний психолог ХХ століття, Л. Виготський, є засновником вивчення розвитку мовлення дітей як одного з ключових психічних процесів у класичній дитячій психології [1].

Згідно з аналізом його праць, варто відзначити, що Л. Виготський розробив новаторську і комплексну теорію розвитку мисленнєво-мовленнєвого процесу у дітей дошкільного віку. У своїх дослідженнях він детально вивчив внутрішню психофізіологічну організацію процесу формування мовлення та визначив фази мисленнєвої діяльності, що лежать в основі породження мовленнєвого висловлювання. Багато подальших моделей формування мовленнєвого висловлювання, розроблених у 1960-1970 роках, ґрунтувалися на концепціях, запропонованих Виготським. Крім того, він досліджував проблему розвитку наукових понять у дітей, взаємозв'язок між навчанням та когнітивним розвитком, а також мовленнєво-культурний розвиток дітей, який відбувається як у нормальних, так і в аномальних умовах.

Л. Виготський дослідив та описав закономірності розвитку психіки в процесі онтогенезу, зосереджуючись на ролі та значенні мови як засобу





регуляції психічної діяльності. Це стосується як безпосередньої взаємодії з дорослими у процесі спілкування, так і поступового оволодіння дитиною досвідом мовленнєвої діяльності, включаючи перехід цього досвіду з зовнішнього плану у внутрішній. За думкою Виготського, такий процес приводить до можливості внутрішнього програмування дій людини, у тому числі й мовленнєвих, і внутрішньої регуляції її поведінки. Таким чином, людина здатна керувати своєю поведінкою, включаючи мовленнєву, завдяки процесу інтеріоризації мовлення у мовленнєвій діяльності.

У своїх дослідженнях, Л. Виготський тлумачив мовлення з погляду діяльності, мотивації, евристичності, соціального та предметного контексту. Він розробив унікальну фазово-ступеневу теорію процесу мовленнєвого продукування, яка лягла в основу подальших моделей висловлювання, розроблених його нащадками. Протягом всіх своїх наукових праць вчений підтримував ідею, що основою мотивації до мовленнєвої діяльності є потреба у спілкуванні. Ця потреба викликає мотивацію, і разом із виникненням потреби виникають емоції [2]. Учений різнобічно схарактеризовано психологію мовлення у його фундаментальній праці «Мовлення і мислення» [Виготський Л. С.: Мислення і мова, психологічні дослідження, 1-е вид. 1934 р.]. Вивчаючи розвиток внутрішнього мовлення у дитини, Л. Виготський розкрив психологічну природу всіх мовленнєвих функцій.

За Л. Виготським, первинною формою внутрішнього мовлення є голосне мовлення, яким дитина супроводжує свої дії, ніби розмовляючи сама із собою. У межах голосного мовлення формується нова мовленнєва функція - функція організації та регуляції діяльності та мислення. Поступово мовлення стає скороченим, згорнутим, шепітним і переходить у внутрішнє мовлення, при цьому змінюються і його функції. На пізньому етапі дошкільного віку, за Л. Виготським, народжується центральне новоутворення у психічному розвитку дитини - планувальна мовленнєва функція, яка стає «вожаком» усієї діяльності. Розвиток планувальної функції мовлення впродовж дошкільного віку, за його концепцією, включає три етапи: планування для інших (дитина повертається до дорослих і називає свою майбутню діяльність); планування для себе (дитина промовляє до себе, що вона буде робити); внутрішньо-мовленнєве планування.

Л. Виготський висвітлив перехід від голосного до внутрішнього мовлення та розвиток планувальної функції мовлення як ключові етапи у цьому процесі. Він описав мовлення як явище, що характеризується предметним мотивом, цілеспрямованістю та евристичним характером, а також складається з послідовних фаз, включаючи орієнтування, планування, реалізацію плану та контроль. Теорія Л. Виготського набуває особливого значення для дітей з особливими освітніми потребами. Розуміння процесів



формування мовлення та їх впливу на психічний розвиток дитини дозволяє розробляти цілеспрямовані та ефективні підходи до розвитку мовленнєвих навичок у дітей з аутистичними порушеннями, що сприяє їхньому психічному розвитку.

Для кращого розуміння психологічних основ розвитку мовлення дітей дошкільного віку ми можемо звернутися до теорії швейцарського психолога Ж. Піаже про розвиток інтелектуальних операцій. Результати його досліджень у галузі експериментальної психології, зокрема, в науковій праці "Мовлення та мислення дитини", можуть надати цінний внесок у наше розуміння процесів формування та розвитку мовлення у дітей [3]. Жан Піаже надав цінні уявлення про те, як мовлення розвивається у дітей та як воно пов'язане з їхнім когнітивним розвитком. Він виявив, що мовлення дітей має тісний зв'язок з їхньою здатністю до егоцентричного мислення, що відіграє ключову роль у їхньому подальшому загальному розвитку. Під час своїх досліджень Жан Піаже зосереджувався на розвитку інтелекту дітей, виявляючи зміни, що відбуваються під час стадій аутизму та егоцентризму, які пов'язані з соціалізацією. Важливо відзначити, що він аналізував егоцентричне мислення через призму егоцентричного мовлення. У перших роках своєї дослідницької діяльності Жан Піаже прийшов до висновку, що до 7-8 років дитина має обмежене логічне мислення. Він підкреслив, що у дошкільному віці дитина сприймає світ здебільшого через свій власний егоцентричний погляд, і ще не здатна повноцінно усвідомлювати інші погляди або поняття. Мислення дитини дошкільного віку, за словами Піаже, є алогічним та синкретичним, оскільки воно формується більше на основі особистого досвіду та сприйняття, ніж на логічних чи абстрактних міркуваннях.

Лев Виготський висловив критику відомої теорії "егоцентричного мовлення" Жана Піаже, в якій він розглядав дві функції мовлення - егоцентричну та соціалізовану. У 1923 році Жан Піаже опублікував роботу, присвячену розвитку функцій мовлення у дітей. Аналізуючи функції дитячого мовлення в дошкільному віці, вчений намагався відповісти на питання: "Які потреби намагається задовольнити дитина у процесі розмови?". Для вирішення цього ключового питання Жан Піаже розробив новий метод дослідження - клінічну бесіду, завдяки якій він міг вивчити приховані процеси, що стимулюють їх зовнішні вияви. За допомогою цього методу було встановлено, що інтелект у дитини виникає задовго до того, як вона починає говорити. Подальші дослідження мовлення вченим здійснювалися в "Будинку малюка" Інституту Жана-Жака Руссо.

За словами Жана Піаже, дитина говорить лише для себе, не звертаючи уваги на погляди співрозмовника і не намагаючись вплинути на нього. Це через те, що для неї інша людина є лише першим зустрічним, і вона ще не



розрізняє між власною думкою та думкою інших. У словах самого вченого, такий тип розмови нагадує ті, що іноді ведуться "у вітальнях, де кожен говорить про себе, а ніхто нікого не слухає" [4].

Отже, за висновками Жана Піаже, «егоцентричне» мовлення має ряд характеристик: воно не виконує комунікативної функції і може відбуватися незалежно від того, чи є хтось, хто слухає; це мовлення спрямоване на себе (Его - я) та стосується себе; воно ігнорує погляди інших та не пристосовується до них; воно може бути скороченим та непослідовним. Егоцентричне мовлення можна розглядати як перехідний етап між зовнішнім та внутрішнім мовленням. Здавалося б, що егоцентричне мовлення відображає більш просунутий етап інтеріоризації мовлення як головного засобу саморегуляції. Поняття егоцентричного мовлення також застосовується у патопсихології для опису відповідних синдромів.

Дослідження Жана Піаже отримали різку критику від зарубіжних вчених, таких як А. Айзеке, Ш. Бюллер, В. Штерн та інші. Наприклад, В. Штерн висловлював думку, що Жан Піаже недооцінює важливість соціального середовища, сімейної ситуації та соціальної взаємодії з іншими дітьми. Дослідження Д. і Р. Кац показали, що коли діти висловлювались у присутності батьків чи близьких, то явище егоцентричного мовлення взагалі не спостерігалось, і лише у взаємодії з незнайомими дітьми спостерігалися певні ознаки егоцентризму.

Під керівництвом Лева Виготського В. Сиркіна досліджувала залежність егоцентричного мовлення від характеру діяльності. Результати її дослідження підтверджують, що найвищий рівень егоцентризму проявляється у ситуаціях спілкування з незнайомими людьми чи дітьми, а зникає майже повністю у взаємодії зі знайомими дітьми (аналогічно до дослідження Д. і Р. Кац). Егоцентричне мовлення дійсно спостерігається у дітей, але воно є вторинним і виникає на основі оволодіння мовою як засобом формування думки. За Левом Виготським, егоцентричне мовлення не зникає, як стверджує Жан Піаже, а перетворюється у внутрішнє мовлення.

Під впливом критики Жан Піаже переглянув свої ранні теорії про егоцентричне мовлення. На основі аналізу результатів досліджень Жана Піаже, Людмилою Обуховою було виокремлено етапи становлення психолінгвістичної концепції ученого щодо розвитку мовлення дітей [4].

Отже, вважаємо, що теорія егоцентричного мовлення (вербальний егоцентризм) розкриває нові аспекти функціональної характеристики мовлення та його форм на етапі дошкільного дитинства, хоча вони відрізняються від тих, які традиційно прийняті. Співвідношення між егоцентричним та соціалізованим мовленням стає ключовим предметом для подальших досліджень у різних середовищах, таких як сімейне оточення та





різні типи дошкільних закладів. Особливу увагу слід приділити дослідженню в контексті роботи з дітьми, які мають аутистичні порушення.

Значний внесок у психологію розвитку мовлення дітей здійснив В. Штерн. Психолог вперше обрав у центрі дослідницьких інтересів розвиток цілісної особистості дитини. В. Штерн вважав, що особистість, яка самовизначається свідомо і цілеспрямовано, є дієвою цілісністю, що володіє певною глибиною, включаючи як свідомі, так і несвідомі шари. Автор виходив з припущення, що психічний розвиток - це саморозвиток, саморозгортання наявних у людини задатків, що спрямовуються і визначаються тим середовищем, у якому живе дитина.

Досліджуючи мовлення дітей, В. Штерн прийшов до висновку, що в розвитку мовлення дитина робить одне значне відкриття – вона відкриває значення слова, тобто розуміє, що кожен предмет має свою назву, що зазвичай відбувається приблизно у півторарічному віці. Цей період, про який вперше повідомив В. Штерн, став відправною точкою для дослідження мовлення практично більшістю учених, які займалися проблемою розвитку мовлення. Результати цих досліджень знайшли відображення у книзі В. Штерна "Мова дітей" (1907) [5]. В. Штерн виокремив 5 основних етапів у розвитку мовлення у дітей, детально описавши їх і розробивши перші нормативи в розвитку мовлення дітей до 5 років. Він також намагався виділити основні тенденції, які визначають цей розвиток, зокрема, перехід від пасивної до активної мови і від слова до речення. Дослідження В. Штерна також мало суттєве значення у вивченні аутистичного мислення, його складності та вторинності щодо реалістичного мислення. Він також аналізував роль малювання у психічному розвитку дітей. Центральним в цьому контексті є відкриття В. Штерном ролі схеми, що допомагає дітям перейти від уявлень до понять. Його ідея допомогла відкрити нову форму мислення – наочно-схематичного або модельного мислення, на основі якого розроблено чимало сучасних концепцій розвивального навчання дітей [6].

Так, дослідження В. Штерна справді мають значний вплив на розуміння мовленнєвого та психічного розвитку дітей, зокрема тих, у кого спостерігаються прояви аутизму. Його роботи, де він акцентував увагу на ключових етапах мовленнєвого розвитку та аутистичному мисленні, стали важливим підґрунтям для розроблення сучасних методик у психології та педагогіці. Ці дослідження сприяли розвитку ефективних підходів до навчання дітей дошкільного віку, зокрема дітей з особливими потребами, що забезпечує їхній більш успішний і гармонійний розвиток.

Фердинанд де Соссюр, швейцарський лінгвіст, в своїх дослідженнях акцентував увагу на психологічних аспектах, що впливають на розвиток мовлення у дітей дошкільного віку. Він визначив основні тенденції теорії та



практики формування мовної особистості у європейському освітньому просторі кінця ХІХ – початку ХХ століття. У своїй роботі "Курс загальної лінгвістики" він розглядав такі проблеми, як мова та мовлення, вплив соціокультурних чинників на формування мовної особистості, структурність мови та її знаковий характер, а також процеси синхронії та діахронії мови, а також внутрішня лінгвістика [7]. Фердинанд де Соссюр стояв на плечах своїх попередників і сучасників, таких як Вільгельм фон Гумбольдт, Бодуен де Куртен, Михайло Крушевський, Вальтер Уйтмен та інші вчені в галузі мовознавства. Його внесок полягав у зведенні цих різноманітних підходів до створення загальної теорії мови, хоча ця теорія залишалася суперечливою і не мала остаточного вирішення всіх питань. Соссюр використовував метод антиномій у побудові своєї лінгвістичної теорії, який був широко застосований іншими лінгвістами ХІХ століття, зокрема, Вільгельмом фон Гумбольдтом та французьким лінгвістом Віктором Анрі.

Перша ключова антиномія, в яку вплітається концепція Фердинанда де Соссюра, - це розрізнення між мовою та мовленням, що стосується тенденцій у формуванні мовної особистості. Ця проблема виникла ще за часів Вільгельма фон Гумбольдта, а також була розглянута пізніше Огюстом Потебнею та Бодуеном де Куртеном. Вирішуючи цю антиномію, Соссюр опирається на загальне розуміння мовленнєвої діяльності, що складається з двох основних елементів - мови і мовлення [8].

Отже, Фердинанд де Соссюр відрізняє поняття мови («*langue*») як абстрактну надіндивідуальну систему від мовної здібності («*faculte du langage*») як функції індивіда. Він використовує термін "мовна здібність" у двох сенсах. З одного боку, Соссюр вказує на те, що людина має вроджену здатність до створення мови - системи різних знаків, наголошуючи на природженій мовленнєвій здібності. З іншого боку, він відзначає, що існує загальна здібність, що керує знаками, яка відділяється від конкретної мовної діяльності і називається мовною здібністю, а здатність артикулювати слова можлива лише за допомогою знарядь, створених та прийнятих колективом, тобто мови [9].

Мовна організація людини включає в себе процес виявлення та організації "лінгвістичного архіву" особи, що володіє мовою. Цей архів складається з різних компонентів мовних знань:

- Фонетичний компонент - це ментальна система стандартів звуків мови, що зберігається в мовній пам'яті.
- "Внутрішній лексикон" - це семантичні поля, що мають центр і периферію, і в яких зберігаються значення та асоціації з лексичними одиницями.
- Граматичний компонент - це зберігання процедурних знань щодо морфологічних та синтаксичних зв'язків між лексичними одиницями.





– Семантичний компонент - це альтернативні моделі мовної поведінки, що враховують соціальний статус, роль особистості та контекст комунікативної ситуації [9].

Отже, Ф. де Соссюр вніс значний внесок у розуміння мови та мовлення, розмежувавши концепції мови («*langue*») та мовлення («*parole*»). За його підходом, мова є ідеальною сутністю, що визначається соціальним контекстом і є продуктом колективної домовленості. Він підкреслював, що для людини характерно не просто мовлення, а здатність створювати мову як систему знаків, що відображають поняття. Це внесло новість у розуміння мови як соціального продукту, результату спільної діяльності індивідів. Соссюр вважав, що мова не може існувати без особистості, що використовує її, тому що її функціонування пов'язане з актами мовлення. Таким чином, мова є результатом не тільки соціального, а й індивідуального акту сприйняття та використання. Ця концепція дозволяє зрозуміти мову як живий і змінний об'єкт, що постійно взаємодіє з індивідуальним та колективним досвідом [9]. Отже, Ф. де Соссюр розглядав мову як складну систему, що складається з взаємопов'язаних елементів, які існують одночасно і утворюють ієрархічні відносини між собою. Він використовував термін "мовна цінність" для опису цих відносин, які відображають значення кожного елементу в контексті системи мови. Ці відносини є одночасними і взаємозалежними, але вони не мають лінійного порядку, як у мовленні. Соссюр розрізняв мовлення як послідовний та лінійний процес, де знаки подаються один за одним у часі, і мову як абстрактну систему, що існує поза часом і не має лінійної організації. Він вважав, що мовлення є суб'єктивною та цілеспрямованою діяльністю, яка дозволяє людині використовувати мовну систему для вираження своїх думок та ідей у конкретних комунікативних ситуаціях [10].

**Висновки.** Отже, у ході дослідження психологічних засад розвитку мовлення дітей дошкільного віку виявлено різноманітні аспекти, що впливають на цей процес. Дослідження відомих вчених, таких як Ж. Піаже, В. Штерн і Ф. де Соссюр, сприяло розкриттю ключових механізмів формування мовленнєвих навичок у дітей. Показано, що розвиток мовлення включає в себе не лише фізіологічні та психологічні аспекти, але й взаємодію з соціальним середовищем та культурним контекстом. Важливо враховувати, що мовленнєва діяльність дитини дошкільного віку є активним процесом, який відбувається через інтеракцію з навколишнім світом. Дослідження цієї теми не лише розкриває загальні закономірності розвитку мовлення, але й надає підґрунтя для розробки ефективних методик та програм розвитку мовлення у дошкільному віці, сприяючи гармонійному розвитку особистості дитини дошкільного віку.



**Література:**

1. Л. С. Виготський: початок шляху: Спогади С.Ф. Добкіна про Лева Виготського [Публікація, редакція, передмова та коментарі І.М.Фейгенберга]; Ранні статті Л.С.Виготського. Єрусалим: Єрусалимський видавничий центр, 1996. 108 с.
2. Виготський Л. С., Лурія А. Р. Етюди з історії поведінки. Москва: Педагогіка-Прес, 1993. 224 с.
3. Піаже, Ж. Мова та мислення дитини. Санкт-Петербург: Союз, 1997
4. Богуш А.М. Психолінгвістична концепція егоцентричного мовлення Жана Піаже. *Психолінгвістика. Психологія. Мовознавство. Спеціальні комунікації*. Збірник наукових праць Переяслав-Хмельницький, 2009, вип. 3, С.28-34
5. Штерн В. Мова дітей. 1907
6. Штерн У. Розумова обдарованість: Психологічні методи випробування розумової обдарованості у тому застосуванні до дітей шкільного віку. Пер. з ним. Санкт-Петербурн.: Союз, 1997
7. Формування професійної культури вчителя в контексті інтеграції України в європейський освітній простір : Матеріали регіонального науково-практичного семінару за ред. проф. Терещука Г. В. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. 177 с.
8. Соссюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики; пер. А. М. Сухотіна; під. ред. і з прямуючи. Р. І. Шор; введення. ст. Д. Н. Введенського. Москва: Соцекгіз, 1933. 171 с.
9. Соссюр Ф. де. Праці з мовознавства. Москва: Прогрес, 1977. 695 с.
10. Соссюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики. Єкатеринбург: Вид-во Урал. ун-ту, 1999. 426 с.

**References:**

1. L. S. Vyhotskyi (1996): *pochatok shliakhu: Spohady S.F.Dobkina pro Leva Vyhotskoho [Memories of S.F. Dobkin about Lev Vygotsky]* [Publikatsiia, redaktsiia, peredmovna ta komentari I.M.Feihenberha]; Ranni statti L.S.Vyhotskoho. Yerusalyim: Yerusalymskyi vydavnychyi tsentr [in Ukrainian]
2. Vyhotskyi L. S., Luriia A. R. (1993). *Etiudy z istorii povedinky [Studies in the history of behavior]*. Moskva: Pedahohika-Pres [in Russian].
3. Piazhe, Zh. (1997) *Mova ta myslennia dytyny [Child's language and thinking]*. Sankt-Peterburh: Soiuz [in Russian]
4. Bohush A.M. (2009) *Psykholinhvistychna kontseptsiiia ehotsentrychnoho movlennia Zhana Piazhe [Jean Piaget's psycholinguistic concept of egocentric speech]*. Psykholinhvistyka. Psykholohiia. Movoznavstvo. Spetsialni komunikatsii. Zbirnyk naukovykh prats Pereiaslav-Khmelnitskyi, vyp. 3 [in Ukrainian]
5. Shtern V. (1907). *Mova ditei. [The language of children.]* [in Russian]
6. Shtern U. (1997) *Rozumova obdarovanist: Psykholohichni metody vyprobuvannia rozumovoi obdarovanosti u tomu zastosuvanni do ditei shkilnoho viku [Mental giftedness: Psychological methods of testing mental giftedness as applied to school-aged children]*. Per. z nym. Sankt-Peterburn.: Soiuz [in Russian]
7. *Formuvannia profesiynoi kultury vchytelia v konteksti intehratsii Ukraïny v yevropeïskyï osvitiñyï prostir [Formation of the teacher's professional culture in the context of Ukraine's integration into the European educational system]: Materialy rehionalnoho naukovopraktychnoho seminaru za red. prof. Tereshchuka H. V (2007). Ternopil : Vyd-vo TNPU im. V. Hnatiuka [in Ukrainian]*
8. Sossiur F. de (1933). *Kurs zahalnoi linhvistyky [General linguistics course]; per. A. M. Sukhotina; pid. red. i z priamuiuchy. R. I. Shor; vvedennia. st. D. N. Vvedenskoho. Moskva: Sotsekhiz [in Russian]*
9. Sossiur F. de. (1977) *Pratsi z movoznavstva [Works on linguistics]*. Moskva: Prohres [in Russian]
10. Sossiur F. de (1999). *Kurs zahalnoi linhvistyky [General linguistics course]*. Yekaterynburh: Vyd-vo Ural. un-tu. [in Russian]



# МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: [www.msu.edu.ua](http://www.msu.edu.ua)

E-mail: [info@msu.edu.ua](mailto:info@msu.edu.ua), [pr@mail.msu.edu.ua](mailto:pr@mail.msu.edu.ua)

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>